

СИСТЕМА ВПРАВ З ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ АНГЛОМОВНОГО ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ В МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ

Статтю присвячено проблемі формування вмінь англомовного ділового спілкування в майбутніх лікарів. Запропоновано опис системи вправ для практичної реалізації методики формування вмінь англомовного ділового спілкування в майбутніх лікарів.

Ключові слова: *уміння англомовного ділового спілкування, система вправ, майбутні лікарі.*

Активізація зовнішньої політики України, розширення та зміцнення міжнародних зв'язків зумовлюють появу нового соціального замовлення суспільства, яке полягає у вихованні висококваліфікованих фахівців у різних галузях, здатних ефективно взаємодіяти з представниками міжнародної спільноти.

Приведення медичної галузі відповідно до міжнародних стандартів можливе за умови підготовки нової генерації фахівців з професійним володінням іноземними мовами. Системі охорони здоров'я потрібні фахівці, що зорієнтовані на самовдосконалення, що стає можливим на основі формування вмінь англомовного ділового спілкування в майбутніх лікарів у процесі навчання англійської мови як одного з елементів змісту професійної підготовки, складової професійного становлення особистості медичного фахівця.

Під уміннями англомовного ділового спілкування майбутніх лікарів ми розуміємо здатність майбутніх лікарів володіти фаховою термінологією і стандартизованими мовленнєвими конструкціями медичної галузі, використовувати мовні засоби відповідно до мети й ситуації спілкування, здійснювати професійно-зорієнтовані мовленнєві дії англійською мовою, будувати професійно спрямовану англомовну комунікацію з урахуванням правил мовленнєвої культури лікарів.

Уміння англомовного ділового спілкування майбутніх лікарів передбачають уміння: вступати в діловий контакт, підтримувати і коректно завершувати його; встановлювати зворотний зв'язок, давати поради, виявляти проблеми, пов'язані зі станом здоров'я, відповідати на запитання щодо лікування; констатувати симптоми та ознаки захворювання, декодувати надану інформацію, правильно інтерпретувати клінічну інформацію; надавати рекомендації стосовно лікування, пояснювати причину хвороби та прогнозувати результати одужання, коментувати та аналізувати методи лікування, доходити власних висновків; вести ділове медичне телефонне спілкування; давати розпорядження, накази, інструкції; проводити медичні консультації, спільні обстеження, консилиуми, публічні виступи на конференціях.

Таким чином, об'єктом дослідження виступають уміння англомовного ділового спілкування в майбутніх лікарів, а предметом - процес формування вмінь англомовного ділового спілкування у майбутніх лікарів. Мета полягає у формуванні вмінь англомовного ділового спілкування у майбутніх лікарів.

Проблема навчання майбутніх лікарів іноземної мови розглядалася в різних аспектах: у контексті формування професійно-пізнавальної спрямованості у процесі навчання іноземних мов (А.І.Мельник), іншомовної комунікативної культури (О.В.Уваркіна), професійної мовленнєвої культури (О.Є.Крсеєк), навчання іншомовної лексики медичної сфери (А.М. Анкушева, К.С. Дубович, К.О.Митрофанов), професійно спрямованого письма (Л.В.Лимар) та читання (І.О. Попова), вивчення особливостей інтерактивних прийомів роботи у процесі навчання (Л.К. Москаленко), педагогічних умов підвищення ефективності іншомовної підготовки студентів медичного ВНЗ (К.Ф.Єфремова), організації самостійної роботи (Т.М.Алексєєнко, Т.Е.Манівської) студентів вищих медичних закладів освіти. Однак поза увагою дослідників залишилася проблема формування вмінь усного англомовного ділового спілкування в майбутніх лікарів, які дозволяють їм спілкуватися в різноманітних ситуаціях професійної комунікації – лікар-лікар: вести конструктивний діалог та полілог, сприймати, відтворювати та готувати наукові фахові тексти, володіти прийомами написання і виголошення публічного виступу, починати, вести, підтримувати та коректно завершувати ділову розмову із зарубіжними колегами та медичне телефонне спілкування тощо. Практика роботи вищого медичного навчального закладу потребує продуктивних методик і методичних рекомендацій, спрямованих на формування професійного мовлення студентів – майбутніх спеціалістів галузі охорони здоров'я.

З метою побудови ефективної системи вправ з формування вмінь англомовного ділового спілкування у майбутніх лікарів нами було визначено соціально-психологічні передумови формування цих вмінь, а саме: 1) впровадження особистісно-діяльнісного та комунікативно-когнітивного підходів у процес навчання іноземної мови; 2) врахування основних психологічних умов формування особистості з позиції викладача і студентів на заняттях з англійської мови; 3) формування, підтримання та підвищення мотиваційного чинника; 4) визначення і врахування поетапності операцій, що мають місце при формуванні вмінь англомовного спілкування; 5) повне засвоєння попереднього матеріалу; 6) формування вмінь соціально взаємодіяти з партнерами по спілкуванню, здатності слухати і чути співрозмовника.

Структура системи вправ залежить від мети і завдань навчання з урахуванням усіх чинників, що розвивають психологічні, психолінгвістичні, соціокультурні здібності студентів до іншомовного спілкування, сприяють меті навчання іноземної мови студентів, у нашому випадку, майбутніх лікарів у медичному ВНЗ, і відображають його зміст.

Навчання професійно спрямованого спілкування студентів-медиків передбачає створення системи вправ, що враховує особливості формування комунікативної компетенції: лінгвосоціокультурні і функціональні особливості

ведення професійно-спрямованого діалогу, монологу та інтерактивного спілкування, труднощі засвоєння професійної лексики.

Слід зазначити, що розроблена система вправ ґрунтувалася на професійному змісті навчання, основних функціях лікарів, основних навичках і вміннях ділового спілкування відповідно до видів спілкування лікарів (ділової телефонії, організації зустрічей і дискусій, етикетного спілкування), соціокультурному компоненті навчання, а також відповідала таким вимогам:

1) побудова вправ з урахуванням зростаючих мовних і операційних труднощів процесу навчання; 2) урахування мовленнєвих умінь у говорінні; 3) раціональна організованість, що ґрунтувалася на серії комунікативних вправ; 4) урахування повторюваності і циклічності навчального матеріалу; 5) контроль виконання вправ студентами.

Для створення системи вправ було визначено: 1) типи і види вправ; 2) послідовність становлення вмінь, з урахуванням поетапного характеру їх формування; 3) способи контролю усних висловлювань; 4) відповідність критеріїв відбору вправ, що входять до системи формування англомовного ділового спілкування майбутніх лікарів. Ці критерії є властивими як для навчання англійської мови в цілому, так і для навчання англійської мови з певною метою. Однак навчання професійно-спрямованого спілкування має свої особливості, які враховуються в роботі, а саме: створення навчального професійного середовища; урахування специфіки майбутньої професії, лікарської етики; приділення спеціальної уваги вивченню термінологічної лексики та стандартизованих мовленнєвих конструкцій медичної галузі.

Запропонована нами система вправ з формування умінь англомовного ділового спілкування майбутніх лікарів базувалася на критеріях, розроблених Ю.І. Пасовим: комунікативність, вмотивованість, спрямованість вправ на сприймання і передавання інформації, рівень керування мовленнєвою діяльністю студентів, наявність ігрового компонента, наявність опор, спосіб організації вправ [4, С.24].

За критерієм комунікативності було виділено такі види вправ: некомунікативні або мовні, умовно-комунікативні або умовно-мовленнєві і комунікативні або мовленнєві. У процесі виконання некомунікативних та умовно-комунікативних вправ у студентів формувалися навички говоріння, а в процесі виконання комунікативних вправ – вміння спілкування. На думку В.Л. Скалкіна та Н.К. Складенко, всі вправи повинні бути ситуативно зумовленими, що дозволить максимально наблизити процес навчального спілкування до реального [1; 2]. При цьому увага студентів зосереджується на функції, а не на формі. Ситуативність умовно-мовленнєвих вправ сприяє невимушеному запам'ятовуванню форми, що в подальшому забезпечує здатність до перенесення, до функціонування в мовленнєвих вміннях. Для створення системи вправ з метою формування у студентів умінь англомовного ділового спілкування релевантними були умовно-комунікативні й комунікативні вправи. Кількість некомунікативних вправ була мінімальною.

За критерієм вмотивованості визначалися вмотивовані і невмотивовані вправи. Цей критерій тісно пов'язаний з попереднім. До невмотивованих вправ належали некомунікативні вправи, які переважно використовувалися для формування граматичних і лексичних навичок говоріння. В умовах ситуативної організації навчального процесу у студентів виникав внутрішній мотив до висловлювання відповідно до заданої ситуації, потреба висловити своє ставлення до неї, що забезпечувала невимушеність спілкування.

За критерієм спрямованості вправ на прийом і видавання інформації розрізнялися вправи рецептивні, репродуктивні, рецептивно-репродуктивні, продуктивні й рецептивно-продуктивні. Послідовне виконання означених видів вправ відображало етапи становлення вмінь у говорінні: а) формування навичок говоріння; б) удосконалення навичок говоріння; в) розвиток умінь говоріння; г) удосконалення вмінь говоріння. За допомогою рецептивних і репродуктивних вправ, завдання до яких сконцентровані на формі, а не на змісті, здійснювалося формування мовних навичок говоріння, які не мають властивості до перенесення. Ситуативно зумовлені репродуктивні й рецептивно-продуктивні вправи відповідали етапу формування навичок говоріння. Продуктивні й рецептивно-продуктивні вправи відповідали етапу розвитку та вдосконалення вмінь усного професійно спрямованого висловлювання.

За рівнем керування мовленнєвою діяльністю студентів було використано вправи з повним керуванням, з частковим керуванням, мінімальним керуванням. Вправи із повним і частковим керуванням відповідали етапу тренування у спілкуванні; вправи з мінімальним керуванням відповідали етапу практики у спілкуванні. Вправи з повним керуванням були здебільшого, спрямовані на імітацію одиниці мовлення, виконувалися за зразком, проте у студента був певний вибір одиниць мовлення згідно з ситуацією говоріння (це вправи на підстановку, трансформацію, завершення зразка висловлювання, відповіді на запитання тощо). Продуктом вправ з частковим керуванням при формуванні вмінь англомовного ділового спілкування був усний текст.

За критерієм наявності ігрового компонента до системи включено вправи без ігрового компонента, з нерольовим ігровим компонентом і з рольовим / діловим ігровим компонентом. Кількість вправ без ігрового компонента була обмеженою. За наявністю опор розрізнялися вправи без опор, зі спеціально створеними опорами, з природними опорами. У запропонованій системі вправ використовувалися вправи з такими вербальними опорами, як: підстановчі таблиці, структурно-мовленнєві схеми висловлювання, переліки ключових слів, з вербально-зображувальними опорами: схемами, графіками, таблицями, фотографіями, малюнками. Опори були розгорнуті або редуковані, подані в підручнику або розроблені студентом чи викладачем.

За способом організації, вправи розподілялись на парні, групові й індивідуальні. Але перевага надавалася парним і груповим видам роботи, для яких було характерним інтерактивне спілкування.

Беручи до уваги той факт, що метою створення запропонованої системи вправ було формування професійно спрямованої компетенції у говорінні, вважали за потрібне додати ще один критерій – професійну спрямованість вправ, яка охоплює медичну сферу. А також додати критерій адекватності, під яким розуміємо відповідність

комунікативних завдань рівню професійної компетенції студентів та рівню сформованості англомовної компетенції.

Усі розроблені вправи мали чітку структуру і склалися з таких компонентів: завдання, виконання завдання і контроль. Зразок виконання завдання вважався факультативним компонентом вправи. Завдання формулювалися згідно з принципом комунікативності. У навчально-комунікативній ситуації, викладеній у завданні, залежно від типу вправи чітко визначались учасники спілкування, їхні ролі, комунікативні наміри, умови спілкування, професійна спрямованість. Отже, комунікативна ситуація створювала умови для вмотивованого висловлювання в самому процесі навчального спілкування. Під час виконання завдання враховувався рівень керування мовленнєвою діяльністю студентів, місце виконання, спосіб організації, використання опор.

Щодо контролю за виконанням завдання враховувались такі критерії:

– основні, що охоплювали ступінь реалізації комунікативного наміру студентів, відповідність висловлювання створеній комунікативній професійно-зорієнтованій ситуації, зверненість мовлення, ініціативність тощо;

– додаткові, які передбачали правильність мовлення, темп мовлення, обсяг висловлювання. Залежно від мети виконання завдання критерії контролю варіювалися.

Відтак, запропонована система вправ для формування умінь англомовного ділового спілкування у студентів-медиків охоплювала дві групи: вправи на формування навичок англомовного ділового спілкування майбутніх лікарів, тобто некомунікативні та умовно-комунікативні вправи, і вправи для формування умінь англомовного ділового спілкування, тобто умовно-комунікативні та комунікативні вправи. У межах кожної групи вправи поділялись таким чином: 1) вправи, що формують: а) лексичні навички спілкування, метою яких було збагатити словник майбутніх лікарів термінологічною, фаховою лексику, навчити вільно орієнтуватися в словниковому запасі англійської мови, правильно використовувати його залежно від сфери й мети спілкування; б) вправи, що формують граматичні навички спілкування, метою яких було ознайомлення і відпрацювання граматичних структур, що характерні для усної форми підмови медицини; 2) а) вправи, що формують передмовленнєві вміння: монологічного і діалогічного мовлення, до яких відносилися такі види вправ: складання мікромонологів / мікродіалогів, міні-повідомлень, навчальних монологів / діалогів; побудова реплік інтерв'ю, створення тільки відповіді / запитання в діалозі; висловлювання думки за заданим питанням; б) вправи, що формують мовленнєві вміння англомовного ділового спілкування майбутніх лікарів, до яких відносилися такі види вправ: складання вільних монологів, монологів-переконань, монологів-коментувань, монологів-рекомендацій, монологів-описів, презентацій; вільних діалогів, діалогів-опитування, діалогів-домовленості, діалогів щодо обміну думками, діалогів-обговорень, некерованих дискусій, пізнавальних бесід.

Підсумовуючи, слід зазначити, що запропонована система вправ є теоретичною конструкцією, яка пройшла дослідно-експериментальну перевірку в реальних умовах процесу навчання в п'яти медичних ВНЗ України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: підручник для студ. вищих закладів освіти / [Ніколаєва С.Ю. (керівник), Бігич О.Б., Бражник Н.О. та ін.]. – К. : Ленвіт, 2002. – 328 с.
2. *Склярєнко Н.К.* Система вправ для формування навичок та умінь мовлення / Н.К. Склярєнко // Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: [підручник для студентів вищих закладів освіти] / Кол. авт.; під керів. С.Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 2002. – С. 64-71.
3. *Скалкин В.Л.* Системность и типология упражнений для обучения говорению / В.Л. Скалкин // Иностранные языки в школе. – 1979. – № 2. – С. 19–25.
4. *Пассов Е.И.* Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению / Е.И. Пассов. – М.: Русский язык, 1989. – 277 с.

Подано до редакції 28.03.12
